

28.10.2020

EOAK/2012/2019

Ratkaisija: Oikeusasiamies Petri Jääskeläinen

Esittelijä: Esittelijäneuvos Mikko Sarja

EDUNVALVOJAN MENETTELY PÄÄMIEHEN ANTAMAN ASIANAJOTOIMEKSIANNON PÄÄTTÄMISESSÄ

1 KANTELU

Kantelija (asianajaja) pyysi tutkimaan edunvalvontatoimiston yleisen edunvalvojan menettelyä asianajotoimeksiannon päättämistä koskevassa asiassa.

Kantelija kertoi yleisessä edunvalvonnassa olleen päämiehen antaneen hänelle asianajotoimeksiannon muun muassa päämiehen asumista koskeneessa asiassa. Toimeksiannon johdosta kantelija oli lähettänyt edunvalvojalle kirjeen. Sen mukaan kantelijalle oli toimitettu hyvinvointikuntayhtymän päätös siitä, että päämiehelle oli myönnetty tehostetun palveluasumisen paikka. Päämies oli ilmoittanut kantelijalle haluavansa asua kotonaan eikä hän halunnut siirtyä mihinkään palvelutaloon, laitokseen tai vastaavaan paikkaan.

Edunvalvoja oli ilmoittanut kantelijalle toimeksiannon päättyneen, ja kantelija puolestaan oli ilmoittanut edunvalvojalle, että toimeksiannon päättää päämies. Kun kantelijan olisi tullut toimeksiannon vuoksi ottaa yhteyttä päämieheen, hän oli saanut tietää päämiehen siirtyneen pois kotoaan. Edunvalvontatoimisto ei kuitenkaan ollut suostunut ilmoittamaan kantelijalle päämiehen olinpaikkaa. Kantelun liitteenä olleen vastauksen mukaan kantelijalle ei voitu toimeksiannon päättymisen vuoksi antaa päämiehestä mitään tietoja.

Kantelija kyseenalaisti toimeksiantosuhteen päättämisen nyt esillä olevassa tilanteessa, jossa päämiehen ja edunvalvojan näkemykset päämiehen asumisesta poikkesivat toisistaan, ja sen, ettei kantelijalle ollut suostuttu ilmoittamaan päämiehen olinpaikkaa, eli kantelijaa oli estetty olemasta yhteydessä päämieheensä.

2 SELVITYS

- - -

3 RATKAISU

3.1 Oikeudellisen arvioinnin lähtökohdat

Yhdistyneiden Kansakuntien vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevan yleissopimuksen 1 artiklan 2 kappaleen mukaan vammaisiin henkilöihin kuuluvat ne, joilla on sellainen pitkäaikainen ruumiillinen, henkinen, älyllinen tai aisteihin liittyvä vamma, joka vuorovaikutuksessa erilaisten esteiden kanssa voi estää heidän täysimääräisen ja tehokkaan osallistumisensa yhteiskuntaan yhdenvertaisesti muiden kanssa.

Sopimuksen 12 artiklassa määrätään yhdenvertaisuudesta lain edessä. Artiklan 1. kappaleen mukaan sopimuspuolet vahvistavat, että vammaisilla henkilöillä on oikeus tulla tunnustetuiksi henkilöiksi lain edessä kaikkialla.

Sopimuspuolet tunnustavat 2. kappaleen mukaan, että vammaiset henkilöt ovat oikeudellisesti kelpoisia yhdenvertaisesti muiden kanssa kaikilla elämänaloilla.

Sopimuspuolet toteuttavat 3. kappaleen mukaan asianmukaiset toimet järjestääkseen vammaisten henkilöiden saataville tuen, jota he mahdollisesti tarvitsevat oikeudellista kelpoisuuttaan käyttäessään.

Sopimuspuolet varmistavat 4. kappaleen mukaan, että kaikki oikeudellisen kelpoisuuden käyttöön liittyvät toimet antavat asianmukaiset ja tehokkaat takeet, joilla estetään väärinkäytökset ihmisoikeuksia koskevan kansainvälisen oikeuden mukaisesti. Näillä takeilla varmistetaan, että oikeudellisen kelpoisuuden käyttöön liittyvissä toimissa kunnioitetaan henkilön oikeuksia, tahtoa ja mieltymyksiä, ettei niissä esiinny eturistiriitoja eikä asiattomia vaikuttamisia, että ne ovat oikeasuhtaisia ja kyseisen henkilön olosuhteisiin sovitettuja, että niitä sovelletaan mahdollisimman vähän aikaa ja että toimivaltainen, riippumaton ja puolueeton viranomainen tai oikeuselin arvioi niitä säännöllisesti uudelleen. Takeiden on oltava oikeassa suhteessa siihen nähden, missä määrin nämä toimet vaikuttavat henkilön oikeuksiin ja etuihin.

Jollei tämän artiklan määräyksistä muuta johdu, sopimuspuolet toteuttavat 5. kappaleen mukaan kaikki asianmukaiset ja tehokkaat toimet varmistaa vammaisten henkilöiden yhdenvertaisen oikeuden omistaa tai periä omaisuutta, hoitaa taloudellisia asioitaan ja saada yhdenvertaisesti pankkilainoja, kiinnityksiä ja muita luottoja sekä varmistavat, ettei vammaisilta henkilöiltä mielivaltaisesti riistetä heidän omaisuuttaan.

Vammaisten henkilöiden oikeuksien komitea on 12 artiklaa koskevassa yleiskommentissaan (General comment No. 1 (2014) – Article 12: Equal recognition before the law) todennut muun muassa seuraavaa (ks. erityisesti kappaleet 26–28).

Komitea on sopimuspuolten ensimmäisistä raporteista antamisaan loppupäätelmissä toistuvasti todennut, että sopimuspuolten on tarkasteltava uudelleen holhousta ja edunvalvontaa koskevia säädöksiään sekä toteutettava toimia laatiakseen säädöksiä ja politiikkaa, jossa puolesta päättämiseen perustuvat järjestelmät korvataan tuetulla päätöksenteolla, jossa kunnioitetaan henkilön itsemääräämisoikeutta, tahtoa ja mieltymyksiä.

Puolesta päättämiseen perustuvat järjestelmät voivat olla monenlaisia. Niitä ovat esimerkiksi täysimääräinen holhous, oikeudellinen rajoitus ja osittainen holhous. Järjestelmillä on kuitenkin tiettyjä yhteisiä piirteitä: ne voidaan määritellä järjestelmiksi, joissa i) henkilöltä poistetaan oikeudellinen kelpoisuus, edes yksittäisen päätöksen osalta, ii) joku muu kuin kyseinen henkilö itse voi nimittää hänelle puolesta päättäjän, ja tämä voidaan tehdä vastoin henkilön tahtoa ja iii) puolesta päättäjän päätös perustuu siihen, minkä uskotaan olevan objektiivisesti henkilön edun mukaista, eikä henkilön omaan tahtoon ja mieltymyksiin.

Sopimuspuolten velvollisuus korvata puolesta päättämiseen perustuvat järjestelmät tuetulla päätöksenteolla edellyttää sekä puolesta päättämiseen perustuvien järjestelmien lopettamista että tuettuun päätöksentekoon perustuvien vaihtoehtojen kehittämistä. Tuetun päätöksenteon järjestelmien kehittäminen pitäen samanaikaisesti yllä puolesta päättämiseen perustuvia järjestelmiä ei riitä yleissopimuksen 12 artiklan noudattamiseksi.

Sopimuksen 19 artiklassa määrätään elämisestä itsenäisesti ja osallisuudesta yhteisössä. Artiklan mukaan tämän yleissopimuksen sopimuspuolet tunnustavat kaikkien vammaisten henkilöiden yhdenvertaisen oikeuden elää yhteisössä, jossa heillä on muiden kanssa yhdenvertaiset valinnanmahdollisuudet. Sopimuspuolet toteuttavat tehokkaat ja asianmukaiset toimet tehdäkseen vammaisille henkilöille helpommaksi nauttia tästä oikeudesta täysimääräisesti sekä helpottaakseen heidän täysimääräistä osallisuuttaan ja osallistumistaan yhteisöön, muun muassa varmistamalla, että: a) vammaisilla henkilöillä on yhdenvertaisesti muiden kanssa mahdollisuus valita asuinpaikkansa sekä se, missä ja kenen kanssa he asuvat, eivätkä he ole veloitettuja käyttämään tiettyä asuinjärjestelyä; b) vammaisten henkilöiden saatavissa on valikoima kotiin annettavia palveluja sekä asumis- ja laitospalveluja sekä muita yhteiskunnan tukipalveluja, mukaan lukien henkilökohtainen apu, jota tarvitaan tukemaan elämistä ja osallisuutta yhteisössä ja estämään eristämistä tai erottelua yhteisöstä; c) koko väestölle tarkoitetut yhteisön palvelut ja järjestelyt ovat vammaisten henkilöiden saatavissa yhdenvertaisesti muiden kanssa ja vastaavat heidän tarpeitaan.

Holhoustoimilain 1 §:n 1 momentin mukaan holhoustoimen tarkoituksena on valvoa niiden henkilöiden etua ja oikeutta, jotka eivät vaa- jaavaltaisuuden, sairauden, poissaolon tai muun syyn vuoksi voi itse pitää huolta taloudellisista asioistaan. Jos jonkun etua on valvottava

muussa kuin taloudellisessa asiassa, holhustoimi huolehtii siitä 2 momentin mukaan siltä osin kuin jäljempänä säädetään.

Holhustoimilain 14 §:n mukaan edunvalvojan määrääminen ei estä päämiestä itse vallitsemasta omaisuuttaan tai tekemästä oikeustoimia, jollei laissa toisin säädetä.

Perusteluidensa mukaan säännös avaa periaatteessa mahdollisuuden siihen, että päämies ja edunvalvoja tekevät itsenäisesti oikeustoimia, jotka ovat keskenään ristiriidassa, esimerkiksi luovuttavat samaa omaisuutta kahdelle eri henkilölle. Jos edunvalvoja ja hänen päämiehensä tekevät ristiriitaisia oikeustoimia, syntynyt tilanne tulee ratkaistavaksi niiden oikeusohjeiden mukaan, joita on sovellettava silloin, kun valtuutettu ja hänen päämiehensä ovat määränneet samasta omaisuusobjektista. Jos päämiehen luonteenpiirteiden ja aikaisemman käyttäytymisen nojalla voidaan ennakoida, että päämies tulee edunvalvojan määräämisestä huolimatta oikeustoimilla vahingoittamaan etujaan, päämiehen toimintakelpoisuutta on mahdollista rajoittaa 18 §:n nojalla (HE 146/1998 vp, s. 34–35).

Holhustoimilain 29 §:n 1 momentin mukaan edunvalvojalla on kelpoisuus edustaa päämiestä tämän omaisuutta ja taloudellisia asioita koskevissa oikeustoimissa, jollei tuomioistuin ole tehtävää antaessaan toisin määrännyt tai jollei toisin ole säädetty. Jos tuomioistuin on niin määrännyt, edunvalvojalla on saman pykälän 2 momentin mukaan oikeus edustaa päämiestä myös sellaisessa tämän henkilöä koskevassa asiassa, jonka merkitystä päämies ei kykene ymmärtämään.

Pykälän perusteluista ilmenee muun muassa seuraavaa (HE 146/1998 vp, s. 42).

Edunvalvojan edustusvallan ulottaminen päämiehen henkilöä koskeviin asioihin ei tavallisesti ole tarpeellista, koska päämies voi itse päättää henkilöään koskevasta asiasta, jos hän kykenee ymmärtämään asian merkityksen. Jos päämies sitä vastoin ei tilansa vuoksi kykene ymmärtämään asian merkitystä, hän tarvitsee edunvalvontaa myös henkilöä koskevissa asioissaan. Tämän vuoksi tuomioistuin voi antaa edunvalvojalle edustusvallan myös sellaisessa päämiehen henkilöä koskevassa asiassa, jonka merkitystä päämies ei kykene ymmärtämään. Määräys voisi koskea tiettyä yksittäistä asiaa tai olla yleisluonteinen siten, että se kattaa sellaiset myöhemmin eteen tulevat päämiehen henkilöä koskevat asiat, joiden yhteydessä havaitaan, ettei päämies kykene ymmärtämään asian merkitystä.

Toisinaan saattaa olla tarvetta tehdä oikeustoimia, jotka koskevat sekä päämiehen varallisuutta että hänen henkilöään. Tällainen voi olla esimerkiksi päätös palveluasunnon järjestämisestä itsenäisesti omassa kodissaan asuvalle henkilölle. Näissä tapauksissa tarvitaan sekä edunvalvojan että hänen päämiehensä

myötävaikutusta. Jos päämies ei kuitenkaan kykene ymmärtämään asian merkitystä ja edunvalvojalle on annettu kelpoisuus edustaa päämiestään myös tämän henkilöä koskevassa asiassa, edunvalvoja voi päättää asiasta yksin.

Vanhemmassa oikeuskirjallisuudessa on holhoustoimilain tultua voimaan todettu muun muassa seuraavaa (ks. lähemmin Helin Markku: Edunvalvojan päätösvallan rajoista. Lakimies 6–7/2001, s. 1084–1086).

Ihmisen päätösvaltaa henkilöään koskevissa asioissa ei holhoustoimilain nojalla voida rajoittaa vaan toimintakelpoisuuden rajoitus tulee kysymykseen vain taloudellisten asioiden hoidon turvaamiseksi. Jos edunvalvojalle halutaan antaa edustusvalta päämiehen henkilöä koskevassa asiassa, tästä on nimenomaan mainittava edunvalvojan määräämispäätöksessä. Edelleen todetaan, että se, että edunvalvojalle on annettu päämiehensä henkilöä koskeva tehtävä, ei vielä yksin riitä synnyttämään edunvalvojalle edustusvaltaa, vaan kelpoisuuden syntymisen edellytyksenä on, että päämies ei hetkellä, jolloin asiasta on päätettävä, kykene ymmärtämään sen merkitystä. Edunvalvojan päätösvalta on siten aina luonteeltaan toissijainen. Henkilöä koskevissa asioissa ei näin ollen voi syntyä tilannetta, jossa edunvalvojalla ja päämiehellä olisi rinnakkainen kelpoisuus. Jos päämiehellä on asian tapahtuessa sen luonteeseen nähden riittävä ymmärryskyky, hän päättää yksin. Muussa tapauksessa edunvalvoja päättää.

Se, millä tavoin päämiehen päätösvalta tulee todettavaksi, riippuu ratkaistavasta asiasta. Jos kysymyksessä on asianosaisen puhevallan käyttäminen, tuomioistuin joutuu arvioimaan tilanteen. Jos kysymys on hoitosuostumuksen antamisesta, lääkäri, jolle suostumus tulisi antaa, päättää siitä, voidaanko hoitoon potilaan suostumukseen perusteella ryhtyä. Kelpoisuus päättää päämiehensä henkilöä koskevista asioista aktivoituu siten käytettäväksi vasta, jos päämies ei yksittäistapauksessa ymmärrä päätettävän asian merkitystä.

Holhoustoimilain 43 §:n 1 momentin mukaan ennen kuin edunvalvoja tekee päätöksen tehtäviinsä kuuluvassa asiassa, hänen on tiedusteltava päämiehensä mielipidettä, jos asiaa on tämän kannalta pidettävä tärkeänä ja kuuleminen voi tapahtua ilman huomattavaa hankaluutta. Kuuleminen ei 2 momentin mukaan kuitenkaan ole tarpeen, jos päämies ei kykene ymmärtämään asian merkitystä.

Holhoustoimilain 92 §:n 2 momentin mukaan edunvalvoja, holhustoimen edunvalvontapalvelun tuottajan palveluksessa oleva henkilö, luottamushenkilö ja holhustoimen tehtävässä käytetty asiantuntija eivät ilman asianomaisen suostumusta saa ilmaista holhustoimeen liittyvän tehtävän perusteella tietoon saamaansa asiaa, joka yksityisen taloudellisen edun tai yksityisyyden suojaamiseksi on pidettävä salassa.

Säännöksen perusteluiden mukaan säännös koskee myös yleisiä edunvalvoja. Tätä erityistä salassapitosäännöstä on pidetty tarpeellisena, sillä julkisuuslain 5 §:n 3 momentin 4 kohdan mukaan viranomaisen asiakirjana ei pidetä asiakirjaa, joka on annettu viranomaiselle yksityisen lukuun suoritettavaa tehtävää varten tai laadittu sen suorittamiseksi. Mainittua lakia ei näin ollen sovelleta yleiselle edunvalvojalle yksittäisen edunvalvontatehtävän hoitamista varten annettuihin asiakirjoihin tai sen suorittamiseksi laadittuihin asiakirjoihin, vaan tällaisten asiakirjojen salassapito määräytyy käsillä olevan säännöksen perusteella (HE 52/2006 vp, s. 56).

3.2 Arviointi ja johtopäätökset

Holhustoimilain lähtökohdat poikkeavat toisistaan riippuen siitä, onko kyse taloutta vai henkilöä koskevasta asiasta. Taloudellisten asioiden kyseessä ollen sääntely on varsin tarkkaa. Lähtökohta on, että edunvalvojan määrääminen ei estä päämiestä itse vallitsemasta omaisuuttaan tai tekemästä oikeustoimia, jollei laissa toisin säädetä. Siten edunvalvontaan määrääminen ei vielä sinänsä automaattisesti merkitse kaikissa tilanteissa sitäkään, että päämies ei voisi valtuuttaa jotakuta hoitamaan asioitaan eli antaa esimerkiksi asianajollisia toimeksiantoja. Säännös mahdollistaa lähtökohtaisesti myös edunvalvojan ja päämiehen lopputuloksiltaan ristiriitaiset oikeustoimet. Tämä ristiriitaisten taloudellisten toimien uhka voidaan ratkaista holhustoimilaissa erikseen säädetyin toimintakelpoisuuden rajoituksin, äärimmäisenä julistamalla päämies vajaavaltaiseksi. Näistä päättää aina tuomioistuin. Toimintakelpoisuuden rajoitukseen tulee voimassa olevan kansallisen lainsäädännön mukaisesti turvautua perusoikeuksiin puuttumiselta edellytetyn suhteellisuusvaatimuksen mukaisesti.

Henkilöä koskevissa asioissa sen sijaan lain lähtökohta on, ettei päämiehen toimintakelpoisuutta voida rajoittaa lainkaan. Edunvalvojalle voidaan kuitenkin tuomioistuimen päätöksellä antaa ikään kuin ennalta kelpoisuus edustaa päämiestään tämän henkilöä koskevissa asioissa. Jotta tätä kelpoisuutta edunvalvoja voisi konkreettisesti myös käyttää, lisäedellytys on, että ratkaistavana olevassa konkreettisesti tapauksessa päämies ei ymmärrä asian merkitystä. Jos päämies ymmärtää, hän ratkaisee asian yksin, jos taas ei ymmärrä, edunvalvoja ratkaisee yksin. Siten edunvalvojan kelpoisuus ei ole henkilöä koskevissa asioissa samalla tavalla itsenäisesti rinnakkainen päämiehen kelpoisuuden kanssa kuin se taloudellisissa asioissa voi olla edunvalvonnan perusmuodossa.

Tuomioistuimen päätöksessä henkilöä koskevista asioista ei ennalta oteta tapauskohtaisesti kantaa siihen, että päämies ei tulevaisuudessa jotakin asiaa ymmärtäisi, vaan tuo arvio jää muun tahon, kuten puhevallan käyttöä yksittäisessä oikeudenkäynnissä arvioivan tuomioistuimen tai hoitosuostumuksen pätevyyttä arvioivan lääkärin, taikka kuten nyt, toimeksiannon pätevyyttä arvioivan edunvalvojan, ratkaistavaksi. Siten, vaikka henkilöäkin koskevassa asiassa edunvalvojan edustuskelppoisuuden puitteet on määritetty tuomioistuimen

päätöksellä, kelpoisuuden lopullinen tapauskohtainen aktivoituminen voi jäädä muunkin tahon kuin tuomioistuimen ratkaistavaksi.

Taloudellisissa asioissa tietyt oikeustoimet on holhoustoilaisissa määritelty niin merkittäviksi päämiehen näkökulmasta, että ne edellyttävät holhousviranomaisen lupaa (34 §), ja omaisuuden lahjoittaminen on kokonaan kielletty (32 §), eli siihen ei ylipäätään voida myöntää lupaa. Henkilöä koskevissa asioissa ei sen sijaan ole säädetty vastaavanlaista mekanismia, jossa edunvalvojan tulisi hyväksyttää päämiehen henkilöä koskeva ratkaisunsa joko ennakkoon tai jälkikäteen, jotta se olisi pätevä.

Taloudellisiin asioihin verrattuna menettely on siten olennaisesti toisenlainen, vaikka voitaisiin ajatella, että henkilöä koskevissa asioissa liikuttaisiin ehkä vielä syvällisemmin perusoikeuksien ydinalueella kuin taloudellisissa asioissa, vaikka nekin toki ovat perusluonteeltaan omaisuuden suoja eli perusoikeutta koskevia. Kaikkein henkilökohtaisimmat asiat on sinänsä nimenomaisesti jätetty kokonaan edunvalvojan kelpoisuuden ulkopuolelle (29 §:n 3 mom.). Siten henkilöäkin koskevissa asioissa on lainsäädännön tasolla havaittavissa pyrkimystä suhteellisuusvaatimuksen mukaisuuteen.

Kun arvioidaan, voiko päämies valtuuttaa jotakuta hoitamaan asioitaan eli antaa esimerkiksi asianajollisia toimeksiantoja, ratkaiseva merkitys on siten voimassa olevan lain mukaan sillä, mikä on edunvalvojan kelpoisuuden sisältö.

Kantelun mukaan päämiehen antama asianajotoimeksianto oli koskenut päämiehen asumista, ja kantelijalla oli kantelun mukaan ollut tiedossaan päämiehelle tehty päätös tehostetun palveluasumispaikan myöntämisestä. Kantelija oli ilmoittanut edunvalvojalle, että päämiehen siirto kotoa ei ole tämän tahdon eikä edun mukaista. Edunvalvoja oli ilmoittanut peruuttavansa päämiehensä toimeksiannon.

Totean yleisellä tasolla, että tilanne ei ole päämiehen näkökulmasta täysin ongelmaton etenkin sellaisissa tilanteissa, joissa edunvalvoja itse on se taho, joka arvioi, onko päämiehellä riittävä kyky ymmärtää asian merkitys. Tilanne ei ehkä ole niinkään samalla tavalla ongelmallinen silloin, kun tuon ymmärryskykyarvion tekee toisenlaisessa asiayhteydessä jokin muu taho, kuten tuomioistuin, kun kyseessä on asianosaisen puhevallan käyttämisen arvioiminen oikeusprosessissa, tai lääkäri, kun kyseessä on hoitosuostumuksen antamisen arvioiminen.

Edellä mainitsemani ongelmallisuus piilee siinä, että voimassa oleva sääntely mahdollistaa nähdäkseni sinänsä sen, että edunvalvoja pysyy – ehkä hieman kärjistäen – ikään kuin jo alkuvaiheessa torjumaan päämiehensä pyrkimykset päämiehen henkilöä koskevien edunvalvojan ratkaisujen kyseenalaistamiseen peruuttamalla päämiehensä antamat toimeksiannot vetoamalla päämiehen puutteelliseen ymmärryskykyyn ilman, että edunvalvojan tulisi lain mukaan testauttaa tätä näkemystään missään valvontaviranomaisessa.

Oikeusasiamiehen laillisuusvalvonnassa ei ole mahdollista ottaa kantaa päämiehen ymmärryskykyyn yksittäisessä asiassa. Sen sijaan edunvalvojalla on tähän paremmat mahdollisuudet, koska hänellä on tehtäviinsä kuuluvissa asioissa mahdollisuus hankkia päämiehen ymmärryskyvystä selvitystä ja tehdä arvioita myös henkilökohtaisen tapaamisen perusteella. Yleiset edunvalvojat toimivat myös virkavastuulla, mikä osaltaan korostaa huolellisen selvittämisen ja harkinnan merkitystä. Myös holhousviranomaisella edunvalvoja ensisijaisesti valvovana viranomaisena on jo lakisääteisten tehtäviensä vuoksi edellytykset arvioida edunvalvontaan ehdotettujen henkilöiden ja päämiesten ymmärryskykyä.

Edunvalvojan tulee siten jälkikäteen kyetä esittämään tapauskohtaisesti vankat perusteet näkemykselleen, että päämies ei ymmärrä henkilöään koskevan asian merkitystä. Oikeusasiamiehen arvioitavaksi jää kirjallisessa kantelumenettelyssä, onko edunvalvoja menettelyt lainmukaisesti ja pysynyt hänelle lainsäädännön jättämän harkintavallan rajoissa.

Nyt esillä olevassa tapauksessa edunvalvoja oli tuomioistuimen päätöksellä määrätty paitsi taloudellisia myös sellaisia päämiehen henkilöä koskevia asioita varten, joiden merkitystä päämies ei kykene ymmärtämään. Asuminen yleensä ottaen on tällainen henkilöä koskeva asia, vaikka sillä toki on myös taloudellinen ulottuvuus esimerkiksi asunnon hankkimiseen tarvittavien varojen tai laitospäämaksujen vuoksi. Taloutta ja henkilöä koskevien asioiden rajanveto ei aina ole helppo.

Kuten edellä totesin, edunvalvojan kelpoisuus päämiehen henkilöä koskevissa asioissa on aina toissijainen, ja se ikään kuin aktivoituu vasta, jos päämies ei kykene ymmärtämään kulloinkin esillä olevan asian merkitystä. Nyt asiassa on vedottu käytettävissä olleeseen lääketieteelliseen arvioon ja katsottu päätösvallan päämiehen asumista koskevassa asiassa kuuluneen yksin edunvalvojalle.

Koska päämiehen asianajotoimeksiantokin oli kiinteästi liittynyt tuohon samaan asiaan, minulla ei ole perustetta katsoa edunvalvojan menetelleen lainvastaisesti, kun hän oli peruuttanut päämiehensä kantelijalle antaman edunvalvojan tehtävän kanssa käytännössä päällekkäisen toimeksiannon. Tähän nähden minulla ei ole perusteita puuttua siihenkään, ettei edunvalvontatoimisto ollut luovuttanut kantelijalle päämiestä koskeneita tietoja.

Esillä oleva tapaus antaa kuitenkin aiheen pohtia vielä sitä, olisiko päämiehellä ollut oikeus antaa asianajotoimeksianto taloutta koskevassa asiassa ja onko nyt esillä olevalla asumista koskevalla asialla voinut olla yhteys tällaisen toimeksiannon hoitamiseen.

Päämiehen toimintakelpoisuutta taloudellisissa asioissa ei nyt ollut tuomioistuimen päätöksellä rajoitettu. Siten päämies olisi lähtökohtaisesti voinut tehdä varallisuus oikeudellisia oikeustoimia joko itse tai antamalla niitä koskevia asianajotoimeksiantoja.

Käytettävissäni olleen aineiston perusteella jää tulkinnanvaraiseksi, onko nyt esillä oleva asumista koskeva asianajotoimeksianto ollut tai voinut olla sisällöltään myös siinä määrin varallisuus oikeudellinen, että päämiehellä olisi tästä näkökulmasta ollut kelpoisuus toimeksianton antamiseen, jolloin edunvalvoja ei olisi saanut sitä peruuttaa. Kanteluasiakirjoista ei lähemmin ilmene, mitä päämiehen toimeksianton puitteissa oli mahdollisesti ollut aikomus tehdä. Ainoa kantelusta välittynyt tieto on, että päämies oli ilmoittanut, ettei hän halua siirtyä kotoaan mihinkään palvelutaloon, laitokseen tai vastaavaan paikkaan. Kyse ei siten ole ollut esimerkiksi uuden asunnon hankkimisesta, joka olisi ollut varallisuus oikeudellinen oikeustoimi. Toisaalta myös omaan kotiin jäämisellä tai sinne takaisin muuttamisella olisi ehkä voinut olla myös jonkinlainen taloudellinen ulottuvuus.

Mikäli katsottaisiin, että kyseessä on ollut myös taloudellisia asioita koskeva oikeustoimi ja päämiehellä ja edunvalvojalla olisi ollut rinnakkainen puhevalta, tilanne olisi käytännössä ollut se, että päämies ja edunvalvoja olisivat olleet asiasta eri mieltä. Holhoustoimilaissa on säädetty edunvalvojan velvollisuudesta kuulla päämiestä tälle tärkeissä asioissa, mikäli tämä ymmärtää asian merkityksen, mutta laissa ei ole säädetty siitä, mikä merkitys päämiehen mielipiteelle tulee antaa.

Kelpoisuuksien rinnakkaisuus taloudellisten asioiden edunvalvonnan lievimmässä muodossa tarkoittaa edunvalvojan ja päämiehen itsenäistä päätösvaltaa, jolloin kumpikaan ei voi antaa toiselle määräyksiä siitä, miten jokin asia tulisi hoitaa, tai kieltää toista toimimasta tietyllä tavalla. Laissa ei siten ole säädetty, että päämiehen ja edunvalvojan ollessa erimielisiä päämiehen kanta olisi aina ratkaiseva silloinkaan, kun päämies kykenee ymmärtämään asian merkityksen. Edunvalvojan tulee kuitenkin päämiestä kuulemalla pyrkiä kartoittamaan, mikä erilaisista vaihtoehtoista parhaiten voisi turvata päämiehen edun toteutumisen. Mitä toteuttamiskelpoisempia vaihtoehtoja päämies kykenee esittämään, sitä suurempi painoarvo tulee niille edunvalvojan harkinnassa antaa.

Vammaisten henkilöiden oikeuksien komitean esittämän vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevan yleissopimuksen 12 artiklan tulkinnan valossa tällainen päämiehen kannan sivuuttava lähtökohta ei nähdäkseni olisi lainkaan mahdollinen, kun komitea on ylipäätään suhtautunut kielteisesti sellaisiin järjestelmiin, joissa joku muu päättää henkilön puolesta tämän asioista.

4 TOIMENPITEET

Kantelu ei yleisen edunvalvojan tai edunvalvontatoimiston osalta anna aihetta toimenpiteisiin.

Lähetän päätökseni holhousviranomaisena nykyisin toimivan Digi- ja väestötietoviraston tietoon ja pyydän sitä toimittamaan päätökseni tiedoksi myös asianomaiselle edunvalvontatoimistolle.

Edellä jaksossa 3.2 esittämieni yleisten näkökohtien johdosta lähetän päätökseni tiedoksi myös holhouslainsäädännön valmistelusta ja holhustoimen ohjauksesta vastaavalle oikeusministeriölle. Samalla pyydän ministeriötä ilmoittamaan **1.2.2021 mennessä**, onko ja jos on, niin miten, ministeriössä arvioitu vammaisten henkilöiden oikeuksien komitean yleiskommenttia nro 1 (2014) vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevan yleissopimuksen 12 artiklasta, ja sen mahdollista merkitystä voimassa olevan holhouslainsäädännön näkökulmasta.